

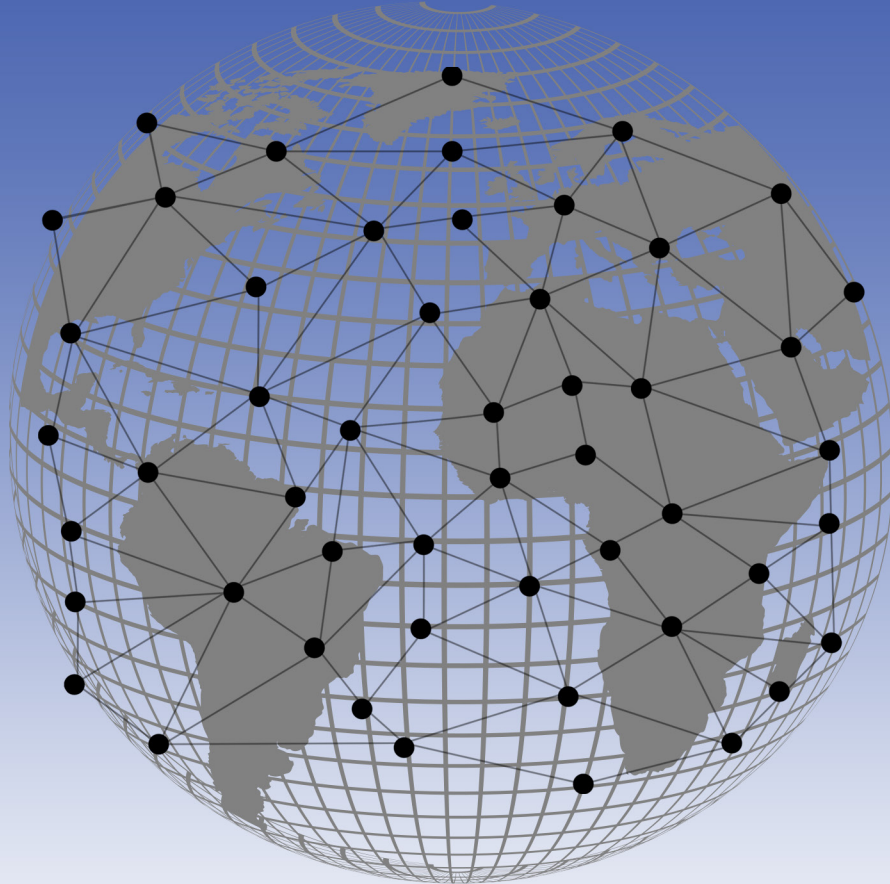

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

پایش تحولات تجارت جهانی (گزارش نهم)

در این شماره می‌خوانید:

- رقابت بر سر چابهار بین چین و اتحادیه اروپا: آیا ایران می‌تواند از این موقعیت استفاده کند؟
- استانبول هاب تجارت جهانی می‌شود: صادرات ۳ میلیارد دلاری ترکیه در سال ۱۹۸۰ به ۲۱۱ میلیارد دلار در سال منتهی به سپتامبر ۲۰۲۱ رسید.
- پاکستان در پی موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با برخی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

پایش تحولات تجارت جهانی
(گزارش نهم)

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: مهر ۱۴۰۰

واژه‌های کلیدی: چابهار، چین، اتحادیه اروپا، استانبول هاب تجارت جهانی، موافقت‌نامه تجارت ترجیحی
پاکستان، امارات

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی" رویدادهای کلیدی در محیط ژئواکونومیک ایران را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در این قالب، رویدادهای کلیدی از منظر تاثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران مورد توجه قرار می‌گیرند. هدف از تهیه این گزارش که به صورت ماهانه از سوی مرکز پژوهش‌های اتاق ایران منتشر خواهد شد ارائه تصویری روشن از محیط ژئواکونومیک ایران و فرصت‌ها و تهدیدهای ایران در این فضا است.

فهرست مطالب

۵	مقدمه
۶	۱- پایش تحولات در لایه جهانی
۶	۱-۱ پاسخ دیرهنگام اتحادیه اروپا به ابتکار کمربند راه چین
۸	۲-۱ پاسخ منفی آمریکا به بریتانیا
۸	۳-۱ هدف‌گذاری تجاری ۱۰۰ میلیارد دلاری هند و امارات
۹	۴-۱ روسیه برای عصر پسا نفت آماده می‌شود
۹	۲- پایش تحولات در لایه منطقه‌ای
۹	۱-۲ راهبرد جدید تجارت خارجی ترکیه: تمرکز بر کشورهای دوردست
۱۱	۲-۲ ترکیه و امارات در پی بازسازی روابط اقتصادی
۱۲	۳-۲ کاهش ۳۳ درصدی صادرات امارات به عربستان
۱۳	۴-۲ پاکستان در پی موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با برخی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس

مقدمه

ایران در اقتصاد سیاسی بین‌الملل موقعیتی دوگانه دارد. از یک سو ارتباطات بین‌المللی این کشور به کمترین میزان در دهه‌های اخیر رسیده است. از دیگر سو کشور به صورت مضاعف از تحولات در محیط روانی و عملیاتی اقتصاد سیاسی بین‌الملل متأثر می‌شود. سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی"، رویدادهای کلیدی در محیط ژئواکونومیک ایران را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در این قالب رویدادهای کلیدی از منظر تأثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند. در این گزارش، گلچینی از تحولات اخیر در دولایه جهانی و منطقه‌ای محیط ژئواکونومیک ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند.

۱- پایش تحولات در لایه جهانی

۱-۱ پاسخ دیر هنگام اتحادیه اروپا به ابتکار کمربند راه چین

رئیس کمیسیون اروپا در نشست اخیر این اتحادیه ابتکار موسوم به "دروازه جهانی" را برای رقابت و مقابله با ابتکار کمربند و راه چین اعلام کرد. مدت‌ها پیش اتحادیه اروپا مخالفت ضمنی خود با ابتکار کمربند و راه چین را اعلام کرده بود و در پی ارائه بدیلی برای رقابت و مقابله با آن بود. اما این فرایند به درازا کشید.

سرانجام ابتکار دروازه جهانی به‌عنوان بخشی از استراتژی اتحادیه اروپا در ایندو پاسفیک به‌عنوان پاسخی به مگا پروژه ابریشم چین ارائه شد. در قالب این ابتکار اتحادیه اروپا در پی سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و ایجاد زیرساخت‌هایی با استانداردهای بالا، اتصال کالاها، مردم و خدمات در سراسر جهان به یکدیگر است. به دیگر سخن اتحادیه اروپا می‌کوشد به دروازه اتصال کالاها، افراد و خدمات در سراسر جهان بدل شود. در وضعیت کنونی آفریقا و آمریکای لاتین که بیش از سایر مناطق مورد توجه ابتکار کمربند راه چین قرار دارند در کانون توجه ابتکار دروازه جهانی اتحادیه اروپا نیز قرار گرفته‌اند. در قالب این طرح، کمیسیون اروپا به نهادهای ذی‌ربط در این اتحادیه ۹ ماه فرصت داده تا پروژه‌های دارای تأثیرات کلیدی در نقاط مختلف جهان به‌ویژه در آفریقا و آمریکای لاتین را مشخص نمایند و زمینه را برای سرمایه‌گذاری اتحادیه فراهم آورد. رئیس کمیسیون اروپا تأکید کرده است که سرمایه‌گذاری در این پروژه‌ها هوشمندانه خواهد بود. به بیان او "اتحادیه اروپا بر احداث جاده‌ای که معدن مس شرکت چینی را به مجتمع فراوری چینی متصل کند سرمایه‌گذاری نخواهد کرد." کنایه‌ای از اینکه سرمایه‌گذاری‌ها در راستای ایجاد فرصت‌های ناخواسته برای شرکت‌های چینی نخواهند بود. افزون بر این او تأکید کرده است که این سرمایه‌گذاری‌ها در راستای افزایش انعطاف در زنجیره‌های عرضه جهانی و ارتقای امنیت زنجیره تأمین صورت می‌گیرد. وابستگی زنجیره‌های تأمین به چین نگرانی‌های مهمی در غرب ایجاد کرده است.

تأمین مالی پروژه‌های که در اولویت کار قرار می‌گیرند از طریق مشارکت بخش عمومی و خصوصی صورت می‌گیرد. اتحادیه در قالب اعتبار صادراتی وام و ارائه برخی تضمین‌ها بخش خصوصی را به سرمایه‌گذاری در این پروژه‌ها تشویق خواهد کرد. اتحادیه اروپا بانک سرمایه‌گذاری اروپا و بانک توسعه و بازسازی اروپایی را نیز احتمالاً در حمایت از این پروژه‌ها درگیر نماید. اتحادیه اروپا مهم‌ترین برتری این ابتکار در قیاس با ابتکار کمربند و راه چین را التزام آن به شفافیت و حکمرانی خوب دانسته است. سرمایه‌گذاری بر پروژه‌های هیدروژن سبز در قاره آفریقا و اتصال برزیل به پرتغال به‌واسطه فیبر نوری زیردریایی به‌عنوان نمونه‌هایی از پروژه‌های این ابتکار نام‌برده شده است. قرارداد ۴ میلیاردی شرکت زیمنس با دولت مصر برای احداث راه‌آهن سریع‌السیر که اخیراً به امضا رسید به‌عنوان نمونه دیگری از پروژه‌های طرح موسوم به دروازه جهان نام‌برده می‌شود.

منتقدان این طرح استدلال می‌کنند از آنجا که بودجه سازمان یا پرسنلی که این ابتکار را اجرایی نمایند هنوز مشخص نشده و نیز منابع تأمین مالی این طرح‌ها و ارتباط آن با سایر طرح‌هایی که از سوی ایالات متحده و دولت‌های دیگر برای

مقابله با ابتکار کمربند و راه چین ارائه می‌شود روشن نشده نمی‌توان چندان در مورد موفقیت آن اظهار نظر کرد. برخی دیگر معتقدند که این طرح بیشتر جنبه تبلیغاتی دارد و در واقع هماهنگ کردن فعالیت‌های سرمایه‌گذاری و کمک‌های خارجی اتحادیه اروپاست که پیش‌از این نیز انجام می‌شد، اما تحت عنوان جدیدی مطرح شده است. قرار است این ابتکار در نشست‌های آتی اتحادیه با کشورهای آفریقایی و آمریکای جنوبی و سایر مناطق در کانون بحث و رایزنی‌ها قرار گیرد. افزون بر این در قالب این طرح اتحادیه اروپا واردات کالاهایی که در فرایند تولید آنها از نیروی کار اجباری استفاده می‌شود را ممنوع خواهد کرد. بخشی از اقتصاد چین به‌ویژه در سین کیانگ متهم به استفاده از نیروی کار اجباری در تولید محصولات به‌ویژه پنبه است.

در سال‌های اخیر رقابت اتحادیه اروپا و چین فزاینده شده است. اخیراً علی‌رغم فشارهای چین، پارلمان اتحادیه اروپا موافقت‌نامه جامع سرمایه‌گذاری با این کشور را که مدت‌ها بر سر آن مذاکره شده بود رد کرد و چین نیز در واکنش برخی اعضای این پارلمان را تحریم کرد.

رقابت اتحادیه اروپا با مگا پروژه ابریشم چین دیر آغاز شده است. ابتکار ابریشم چین در سال ۲۰۰۹ ارائه شد، بخش مهمی از پروژه‌های آن وارد فاز اجرایی شده است و ۱۳۰ کشور و سازمان به آن پیوسته‌اند. افزون بر این دولت چین در فرایند تصمیم‌گیری بسیار نسبت به اتحادیه اروپا چابک‌تر است و حمایت قاطعی از شرکت‌های چینی در قالب این ابتکار صورت می‌دهد، حمایتی که برای اتحادیه اروپا ارائه دادن آن آسان نخواهد بود.

نهایتاً آنکه ارائه این طرح به معنای درگرفتن جنگ اقتصادی میان چین و اتحادیه اروپا نیست. اتحادیه اروپا هنوز بزرگ‌ترین شریک تجاری چین محسوب می‌شود. حجم تجارت کالایی طرفین در سال ۲۰۲۰، حدود ۵۸۵ میلیارد دلار بوده است. چین بزرگ‌ترین شریک وارداتی اتحادیه و دومین شریک صادراتی آن محسوب می‌شود. حجم روزانه تجارت میان دو طرف بیش از یک میلیارد یورو است. به دیگر سخن طرفین در نوعی همکاری و رقابت اقتصادی قرار گرفته‌اند، گرچه ابعاد رقابت دو طرف فزاینده است.

از منظر منافع بخش خصوصی ایران، رایزنی با طرف‌های اروپایی در مورد این ابتکار ضروری است. پهنه ایندو - پاسیفیک در این ابتکار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بندر چابهار هاب لجستیک کلیدی در شمال اقیانوس هند محسوب می‌شود. هند به‌عنوان مهم‌ترین شریک اتحادیه در این بندر حضور دارد؛ بنابراین امکان جلب همکاری شرکت‌ها و اتحادیه اروپا در چابهار را نمی‌توان نادیده گرفت. افزون بر این کریدور شمال - جنوب که هند و جنوب شرق آسیا را به شمال اروپا متصل می‌کند می‌تواند در ردیف پروژه‌های اولویت‌دار اتحادیه اروپا در قالب "دروازه جهانی" قرار گیرد. ایران نیاز دارد به طور توأمان در مگا پروژه ابریشم و طرح‌های رقیب آن مشارکت داشته باشد. مهم‌ترین طرح زیرساختی که می‌تواند به بهبود موقعیت ایران در اوراسیا کمک کند کریدور شمال - جنوب است. هند، ایران و اروپا در این کریدور منافع مشترک دارند.

۱-۲ پاسخ منفی آمریکا به بریتانیا

طرف‌داران برگزیت همواره پوشش هزینه‌های خروج از اتحادیه اروپا را با موافقت‌نامه تجارت آزاد جدیدی با ایالات متحده توجیه می‌کردند. از منظر آنان شکل‌دهی به توافق تجاری جدیدی با ایالات متحده می‌تواند جایگزین حضور بریتانیا در اتحادیه اروپا باشد. از ابتدای سال ۲۰۲۰ که بریتانیا از اتحادیه اروپا خارج شد، کوشش برای امضای موافقت‌نامه تجارت آزاد جدیدی با آمریکا را در دستور کار قرارداد.

اما با وجود تلاش‌های دولت جانسون، دولت بایدن پاسخ درخوری نداده است. دولت باید اعلام کرده است که اولویت‌های بسیار مهم‌تری در قیاس با موافقت‌نامه تجارت آزاد با بریتانیا دارد و در کوتاه‌مدت چنین مذاکراتی را در پیش نخواهد گرفت. دولت بایدن اعلام کرده است که در شرایط کنونی اولویت‌های داخلی پیگیری می‌شوند و تجارت خارجی در مراحل بعد قرار دارد. این دولت حتی موافقت‌نامه تجاری با چین را نیز هنوز در وضعیت تعلیق نگاه داشته است. دولت بایدن ماه‌هاست در مورد رویکرد جدید سیاست تجاری آمریکا بحث می‌کند و هنوز به جمع‌بندی نهایی نرسیده است.

در پی پاسخ سرد ایالات متحده، دولت جانسون می‌کوشد از مسیر دیگری به موافقت‌نامه تجارت آزاد با آمریکا دست یابد. این دولت پیشنهاد حضور در موافقت‌نامه تجارت آزاد USMCA که در دوره ترامپ جایگزین نفتا شد و کانادا، مکزیک و ایالات متحده را در بر می‌گیرد شده است. بریتانیا با مکزیک و کانادا موافقت‌نامه تجارت آزاد دارد اما پیوستن به این موافقت‌نامه می‌تواند جایگزین توافق تجاری دوجانبه با ایالات متحده نیز شود.

برخی منتقدین استدلال می‌کنند که بریتانیا با پیوستن به این توافق‌نامه در واقع توافقی که پیش‌ازین نوشته شده را می‌پذیرند و نقش چندانی در نگارش قواعد آن ایفا نمی‌کند. افزون بر این آنان معتقدند در موافقت‌نامه تجارت آزاد USMCA بخش خدمات که نقطه قوت اصلی اقتصاد بریتانیاست تقریباً نادیده گرفته شده است. از طرف دیگر مکزیک و کانادا اعلام کردند که در صورت جدی شدن موضوع الحاق بریتانیا به این موافقت‌نامه باید با آنها مشورت شود.

پاسخ سرد دولت بایدن به جانسون شکستی برای طرف‌داران برگزیت محسوب می‌شود. البته دولت جانسون اعلام کرده است که به کوشش‌های خود برای امضای موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد با تعداد هرچه بیشتری از کشورها ادامه می‌دهد. بریتانیا از هنگام خروج از اتحادیه اروپا، در قالب راهبرد کلان بریتانیایی جهانی، مذاکرات با ۶۰ کشور برای امضای موافقت‌نامه تجارت آزاد را در دستور کار قرار داده است.

۱-۳ هدف‌گذاری تجاری ۱۰۰ میلیارد دلاری هند و امارات

مقامات تجاری هند و امارات اخیراً اعلام کردند که تا پایان سال ۲۰۲۱ موافقت‌نامه جامع مشارکت اقتصادی را امضا خواهند کرد. این توافق‌نامه به صورت آزمایشی از پایان سال ۲۰۲۱ و پیش از تصویب در پارلمان هند اجرا خواهد شد. بر مبنای برآوردهای صورت‌گرفته با اجرایی‌شدن این توافق‌نامه حجم تجارت دو کشور در ۵ سال آینده از ۶۰ میلیارد دلار کنونی به ۱۰۰ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت. هند سومین شریک تجاری امارات عربی متحده و امارات دومین شریک

تجاری هند محسوب می‌شود. صادرات امارات به هند در سال ۲۰۲۰ حدود ۳۰ میلیارد دلار بوده است. عمده صادرات هند به امارات محصولات پتروشیمی و فلزات است و نفت مهم‌ترین بخش صادرات امارات به هند را تشکیل می‌دهد. در اوایل سپتامبر ۲۰۲۱ امارات هشت کشور را به‌عنوان کشورهای که در پی انعقاد موافقت‌نامه جامع مشارکت اقتصادی با آنهاست اعلام کرد. هند بزرگ‌ترین اقتصاد در این میان است و ظاهراً نخستین کشوری است که چنین موافقت‌نامه‌ای با آن منعقد می‌شود.

۱-۴ روسیه برای عصر پسا نفت آماده می‌شود

نخست‌وزیر روسیه اخیراً اذعان کرده شرایط جهانی به‌گونه‌ای پیش می‌رود که در آینده مصرف نفت و گاز در جهان به‌شدت کاهش خواهد یافت و روسیه به‌عنوان صادرکننده بزرگ نفت و گاز باید خود را برای این شرایط آماده نماید. او از طراحی استراتژی کلان جدیدی در دولت روسیه برای مواجهه با عصر پسا نفت خبر داده است. در این استراتژی کلان تغییر در الگوی توسعه روسیه، کاهش وابستگی به نفت و گاز و گام برداشتن تدریجی در مسیر انرژی‌های پاک مورد تأکید قرار گرفته است.

روسیه همچون سایر کشورهای نفتی بازنده عصر پسا نفت خواهد بود. این کشور احتمالاً دیر وارد فرایند تغییر در الگوی توسعه خود شده است. کشورهای همچون امارات عربی متحده و عربستان سعودی پیش‌ازاین در مسیر تغییر در الگوی توسعه خود گام نهادند. آثار سیاست‌های جدید مبتنی بر کربن‌زدایی از هم‌اکنون روسیه را درگیر کرده است. طرح جدید اتحادیه اروپا که مالیات مرزی بر کربن را از سال ۲۰۲۶ الزامی می‌کند بیشترین تأثیرات منفی را بر صادرات روسیه به اتحادیه خواهد داشت، زیرا بخش مهمی از صادرات روسیه به اتحادیه را فولاد، آلومینیوم و کودهای شیمیایی تشکیل می‌دهند که کربن زیادی در فرایند تولید آنها وارد جو می‌شود. بر مبنای مطالعه جدیدی که صورت‌گرفته است میزان مالیات کربن بر صادرات روسیه در سال نخست اجرای این طرح در ۲۰۲۶ بیش از ۵۰۰ میلیون دلار و در سال ۲۰۳۵ سالی که اتحادیه اروپا باید فرایند کربن‌زدایی را به سرانجام برساند به ۱٫۸ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت. اخیراً مدیر شرکت روس نفت روسیه مالیات بر کربن در اتحادیه اروپا را دارای تأثیراتی سنگین‌تر از تحریم‌های این اتحادیه علیه روسیه برشمرده بود.

۲- پایش تحولات در لایه منطقه‌ای

۲-۱ راهبرد جدید تجارت خارجی ترکیه: تمرکز بر کشورهای دوردست

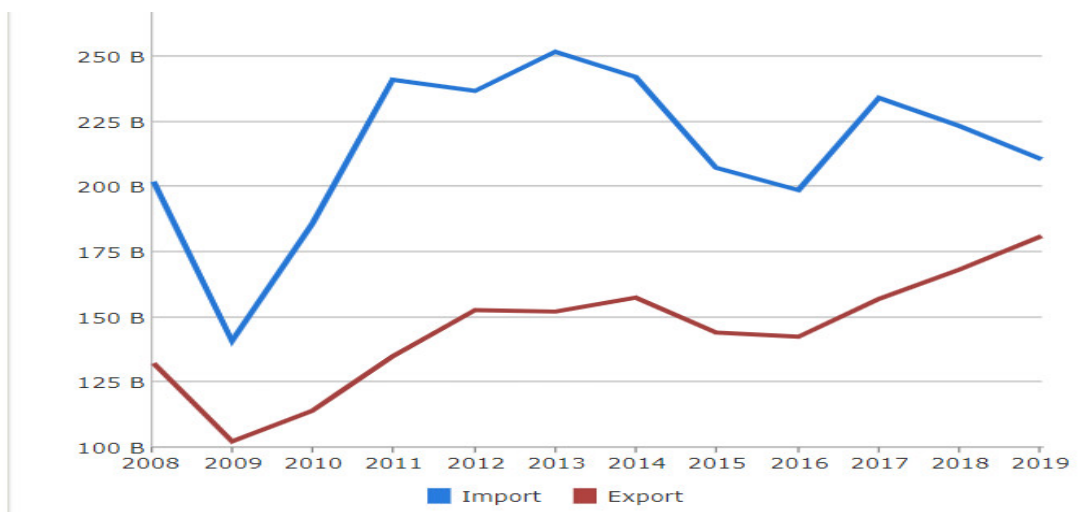
رجب طیب اردوغان رئیس‌جمهور ترکیه اخیراً در نشست مجمع صادرکنندگان این کشور در استانبول از استراتژی جدید تجارت خارجی کشور سخن گفته است. او تأکید کرده است که اکنون ۷۰ درصد صادرات ترکیه به محیط همسایگی این کشور صورت می‌گیرد، یعنی کشورهایی که در شعاع ۲۰۰۰ کیلومتری از مرزهای آن قرار می‌گیرند. از منظر وی این

استراتژی موفق شده است زیرا صادرات ترکیه به این کشورها در سال‌های اخیر به شدت رشد یافته است. اکنون دولت او اولویت را در تمرکز بر بازارهای دوردست یعنی کشورهایی که در شعاع ۸۰۰۰ کیلومتری مرزهای ترکیه اند قرار داده است. بر مبنای طرح عملیاتی که برای این استراتژی جدید تهیه شده است ۱۷ کشور به عنوان بازارهای دوردست هدف صادراتی ترکیه در نظر گرفته شده‌اند و باید صادرات ترکیه به این بازارها ۸۱,۵ میلیارد دلار افزایش یابد. این ۱۷ کشور سهمی ۶۴ درصدی در اقتصاد جهانی دارند. این کشورها عبارتند از آمریکا، چین، برزیل، اتیوپی، مراکش، آفریقای جنوبی، هند، اندونزی، ژاپن، کنیا، مالزی، مکزیک، شیلی، آرژانتین، کانادا، نیجریه افزون بر این در قالب این استراتژی دولت ترکیه کوشش می‌کند تا استانبول را به هاب تجارت جهانی تبدیل نماید. ترکیه هدف بلندپروازانه برای تبدیل شدن به دهمین اقتصاد بزرگ جهان در سر دارد و افزایش صادرات را به عنوان مهم‌ترین پیشران تلقی می‌کند.

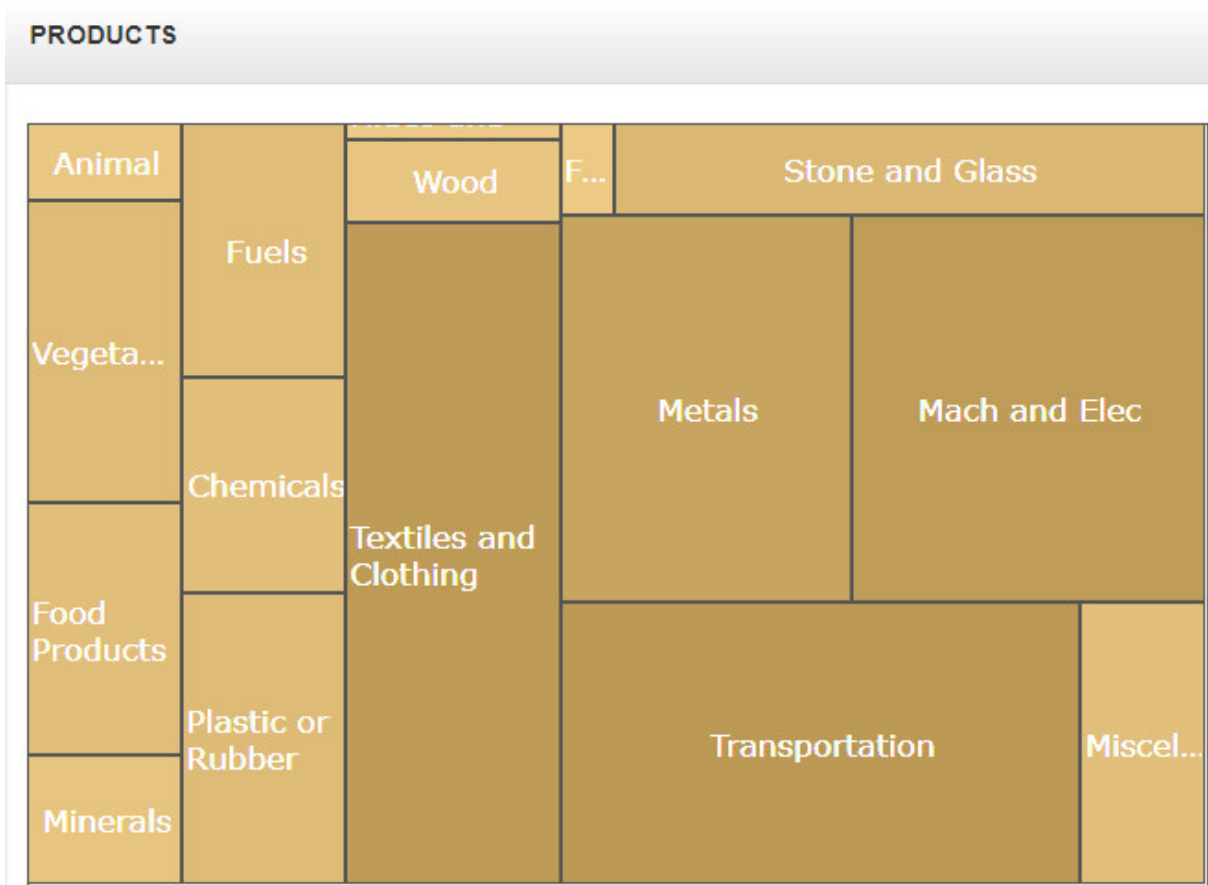
از منظر اردوغان رسیدن ترکیه به سهم یک درصدی در صادرات جهانی موفقیت مهمی است و تداوم موفقیت نیازمند افزایش حضور و فعالیت در بازارهای جهانی است. صادرات ترکیه در سال منتهی به سپتامبر ۲۰۲۱ برای نخستین بار در تاریخ تجارت خارجی کشور از ۲۰۰ میلیارد دلار فراتر رفته و به ۲۱۱ میلیارد دلار رسید. در ماه آگوست ۲۰۲۱ صادرات این کشور ۵۲ درصد نسبت به مدت مشابه در سال ۲۰۲۰ افزایش یافت. برخی برآوردها نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۲۶ صادرات ترکیه به ۳۰۰ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت، این در حالی است که در سال ۱۹۸۰ صادرات سالانه ترکیه حدود ۳ میلیارد دلار بود.

همچون سال‌های اخیر صنعت خودرو در صدر شرکت‌های صادرکننده ترک قرار گرفته است. شرکت‌هایی که با فورد، تویوتا و رنو سرمایه‌گذاری‌های مشترکی صورت داده‌اند به ترتیب مهم‌ترین صادرکنندگان ترکیه در سال گذشته بودند. نمودارهای ذیل روند تحولات در صادرات ترکیه و مهم‌ترین اقلام صادراتی این کشور را نشان می‌دهند.

نمودار ۱- روند تحول در تجارت خارجی ترکیه (۲۰۱۹-۲۰۰۸)

نمودار ۲- مهمترین محصولات صادراتی ترکیه

۲-۲ ترکیه و امارات در پی بازسازی روابط اقتصادی

در ماه‌های اخیر کوشش‌های امارات و ترکیه برای بازسازی روابط به نتایج چشمگیری منجر شده است. هفته گذشته مقامات ترک از سرمایه‌گذاری امارات در زیرساخت‌های انرژی این کشور به‌ویژه در بخش گاز سخن به میان آوردند و آن را نشانه‌ای از بهبود روابط و پیشرفت در مذاکرات روند عادی‌سازی روابط برشمردند. مقامات اماراتی هنوز در این مورد اظهار نظری نکرده‌اند اما روندها نشان از بهبود فزاینده روابط دو کشور دارد.

در اوایل سپتامبر امارات عربی متحده از طرحی برای گسترش روابط تجاری با ۸ کشور در یک سال آینده خبر داد که ترکیه یکی از آنها بود. هفت کشور دیگر عبارتند از هند، بریتانیا، کره جنوبی، اتیوپی، اندونزی، اسرائیل و کنیا. افزون بر این اخیراً یکی از شرکت‌های بزرگ دولتی امارات عربی متحده از سرمایه‌گذاری ۵۰۰ میلیون دلاری در ترکیه خبر داده است؛ بنابراین می‌توان گفت که روند به‌سوی بهبود روابط دو کشور و افزایش مبادلات اقتصادی است.

هر دو کشور می‌کوشند موقعیت خود را در اقتصاد جهانی پس از کرونا بهبود بخشند. از یک سو ترکیه نیاز به افزایش روابط با شرکای تجاری دارد و از طرف دیگر امارات عربی متحده در رقابت با قطر و عربستان سعودی می‌کوشد همچنان به‌عنوان هاب لجستیک و تجارت در خاورمیانه باقی بماند و از این منظر به بسط روابط با اقتصاد بزرگ ترکیه نیازمند است.

اما دقت در روند پرفراز و فرود مبادلات اقتصادی دو کشور در دو دهه اخیر نشان می‌دهد که این مبادلات به شدت از سیاست خارجی دو کشور و کنش‌های ژئوپلیتیک آنها تأثیر پذیرفته است. پیش از وقوع بهار عربی روابط اقتصادی دو کشور به شدت گرم بود، به گونه‌ای که از تجارت دو کشور از ۴۴۵ میلیون دلار در ۲۰۰۱ به ۴ میلیارد دلار در ۲۰۱۱ یعنی آغاز بهار عربی رسید. امارات به شریک اول تجاری ترکیه در شورای همکاری خلیج فارس بدل شد و ۷ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ترکیه صورت داد. افزون بر این توافقی راهبردی میان دو کشور برای سرمایه‌گذاری ۱۲ میلیارد دلاری امارات در ترکیه در سال ۲۰۱۲ صورت گرفت.

اما مواضع متفاوت دو کشور در بهار عربی و به‌ویژه حمایت ترکیه از اخوان المسلمین در مصر و مقابله امارات با این جریان و تلاش برای ساقط کردن حکومت مرسى، در ترکیب با اختلافات دیگری باعث شد تا روابط تجاری و اقتصادی دو کشور به شدت افت نماید. افزون بر این امارات توافق ۱۲ میلیارد دلاری برای سرمایه‌گذاری در ترکیه را لغو کرد. با این وجود دو کشور از سال ۲۰۱۴ به بازسازی روابط دست زدند به گونه‌ای که حجم روابط دو کشور در سال ۲۰۱۷ به ۱۴,۷ میلیارد دلار افزایش یافت. اما تنش درونی شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۱۷ و حمایت ترکیه از قطر باعث توقف این روند و معکوس شدن آن شد، به گونه‌ای که روابط تجاری دو کشور به ۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ کاهش یافت.

اکنون ترکیه و امارات عربی متحده به تدریج در رویکردهای سیاست خارجی خود بازنگری می‌کنند و می‌کوشند منافع اقتصادی را اولویت بیشتری در سیاست خارجی دهند. امارات می‌کوشد سرمایه‌گذاری در اقتصاد ترکیه را به‌عنوان اهرمی در روابط با این کشور تقویت نماید، به گونه‌ای که در انتخابات سرنوشت‌ساز سال ۲۰۲۳ این کشور و در کار با دولت آینده موقعیت مطلوبی داشته باشد. موقعیت مطلوب امارات به‌ویژه از منظر رقابت با قطر که به تدریج مهم‌ترین شریک ترکیه در شورای همکاری خلیج فارس شده اهمیت دارد. از طرف دیگر گسترش روابط اقتصادی ترکیه به‌ویژه صادرات این کشور با شورای همکاری خلیج فارس و امارت اهمیت ویژه‌ای برای این کشور دارد. با وجود این فراز و نشیب‌ها می‌توان گفت که آینده روابط دو کشور همچنان تابعی از روابط سیاسی آنها خواهد بود.

۲-۳ کاهش ۳۳ درصدی صادرات امارات به عربستان

رقابت ژئواکونومیک عربستان و امارات در ماه‌های اخیر شدت گرفته است. در جولای ۲۰۲۱ عربستان سعودی محدودیت‌های جدی بر واردات از امارات وضع کرد. در قالب این محدودیت‌ها، کالاهایی که در مناطق آزاد شورای همکاری خلیج فارس و با مشارکت کارگران خارجی تولید می‌شوند مشمول موافقت‌نامه تجارت آزاد این شورا نخواهند شد. این قوانین محدودکننده با هدف تضعیف صادرات امارات وضع شد و حالا نتیجه آن روشن شده است. آمارهای منتشر شده نشان می‌دهد صادرات امارات به عربستان در ماه جولای ۲۰۲۱ ۳۳ درصد یا ۸۲۷ میلیون دلار نسبت به مدت مشابه سال ۲۰۲۰ کاهش یافته است. با این افت صادرات، جایگاه امارت از دومین صادرکننده به سومین صادرکننده به بازار عربستان پس از چین و آمریکا تنزل یافته است. افزون بر این عربستان اعلام کرده شرکت‌هایی که تا سال ۲۰۲۴ مقر منطقه‌ای

خود را به ریاض منتقل نکنند در مناقصات دولتی این کشور شرکت داده نخواهند شد. این اقدام نیز در راستای مرکزیت زدایی از دبی در ژئو اکونومی خلیج فارس صورت گرفت.

۲-۴ پاکستان در پی موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با برخی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس

برخی مقامات تجاری پاکستان اعلام کردند این کشور در نظر دارد طی ۶ ماه تا یک سال آینده مذاکرات برای انعقاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با کشورهای عربستان، عمان و امارات را آغاز نماید. مذاکرات برای انعقاد موافقت‌نامه تجارت آزاد میان پاکستان و شورای همکاری خلیج فارس از سال ۲۰۰۴ آغاز شد اما به سرانجام نرسید. اکنون پاکستان در نظر دارد به صورت جداگانه با کشورهای مورد اشاره به توافق‌های تجارت ترجیحی و با فهرست‌های کالایی محدود دست یابد. مقامات پاکستانی گفته‌اند در صورتی که این توافق‌های تجارت ترجیحی موفقیت‌آمیز باشد به تدریج می‌توان دامنه کالاها را گسترش داد.

اما مقامات کشورهای عربستان امارات و عمان هنوز در این باره موضعی اتخاذ نکرده‌اند. اخیراً امارات عربی متحده ۸ کشور را به عنوان کشورهای اولویت‌دار در تجارت خارجی این کشور معرفی کرد که پاکستان در فهرست این کشورها قرار نداشت. اما هند در این فهرست قرار داشت و همان گونه که در بالا اشاره شد به زودی موافقت‌نامه همکاری جامع اقتصادی میان امارات و هند منعقد خواهد شد. احتمالاً واکنش پاکستان و طرح این موضوع ریشه در رقابت این کشور با هند نیز داشته باشد.